

FÁBIÁN GYÖRGY

Európai parlamenti választások és választási rendszerek

Az Európai Parlament szerepének fokozatos növekedése, emancipálódási folyamata az EU intézményrendszerében fokozott mértékben irányította a figyelmet az európai parlamenti képviselők választásának rendszerére is. A demokrácia, az ellenőrizhetőség, a felelősségre vonhatóság, az „európai népképviselő” működése ugyanis nagymértékben függ a választási rendszertől: mennyiben tudja biztosítani a megfelelő politikai, társadalmi és területi reprezentativitást. Az EP sajátos intézmény, amennyiben egy nemzetek feletti intézményt közvetlen állampolgári részvétellel választanak. Sajátos abban az értelemben is, hogy tagjait különböző választási rendszerekkel, metódusokkal választják az egyes tagállamokban, ugyanabba a pozícióba különböző alkotmányos-intézményi, politikai és pártviszonyok mellett választanak. A választási intézmények, szabályok pedig a nemzeti szuverenitás részei, az adott ország társadalmi, politikai viszonyai, kulturális, tudati tradíciói hozták létre, alakították fejlődését. Az egyes tagállamok európai parlamenti választási szisztémái alapvetően a nemzeti parlamenti választási rendszereiket tükrözik vissza. Az eltérő választási szabályozások és az egységes választási rendszerre irányuló törekvések konfliktusa kezdettől fogva jelen van az európai integrációban.

AZ EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK SZABÁLYOZÁSA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az Európai Gazdasági Közösséget megalapító római szerződés 138. (az Amszterdamban egységes szerkezetbe foglalt szerződés 190.) cikkelye szerint az Európai Parlamentbe közvetlenül,

egységes választási eljárással kell megválasztani a képviselőket. Az erre vonatkozó javaslat kidolgozására az alapszerződés kivételesen nem a bizottságot, hanem az Európai Parlamenti Közgyűlést (1962-től Európai Parlament) hatalmazta fel. Ennek értelmében a közgyűlés már 1958-ban a politikai és intézményi ügyek bizottságának keretében felállított egy munkabizottságot az európai választásokkal kapcsolatos javaslat kidolgozására. A bizottság egyhangú döntéssel javasolta az európai képviselők közvetlen általános választással történő megválasztását, az egységes választási rendszerre azonban nem tett javaslatot. A közgyűlés ennek alapján fogadta el első javaslatát a képviselők minden tagállamban közvetlenül, egységes eljárással történő megválasztására. Az elfogadott tervezet alapján a tanácsnak kellett volna meghoznia egyhangúsággal „azokat a rendelkezéseket, amelyeket a tagállamoknak saját alkotmányos szabályainak megfelelő elfogadásra ajánl” (Az európai integráció alapszerződésai. 2001:157). A parlament többször sürgette a szükséges döntések meghozatalát, 1963-ban és 1969-ben is megerősítette javaslatát. A tanács azonban a tagállamok eltérő álláspontja és különböző választási tradíciói miatt nem tudott egységes álláspontot kialakítani, így nem tudott döntést hozni. Maga a közvetlenül választott parlament kérdése is a politikai integrációs folyamat megtorpanása, lelassulása az „euroszklerózis” időszakában lekerült napirendről, legalábbis a tanács vonatkozásában – a parlamentben nem.

Az integráció továbbfejlesztésének, a politikai integráció újbóli napirendre kerülésének szükségessége az 1970-es évek elején adott újabb lendületet az ügynek. Az 1974-es párizsi csúcsertekezlet a közvetlen választás mielőbbi megtartásáról döntött. Az Európai Parlamentbe történő első közvetlen választás megtartását az 1975 decemberi római csúcsertekezleten 1978-ra tűzték ki, de az angol és dán ellenkezés miatt végül 1979-ben került rá sor. A közvetlen választás közelsége ismét időszerűvé tette az egységes procedúra kidolgozását, célszerűnek látszott a római szerződésnek megfelelően olyan rendelkezéseket elfogadni, amelyek az egységes választási eljárás irányába mutatnak. A parlament kidolgozta elképzelését, ez volt az ún. Patijn-jelentés, melyet 1976 januárjában fogadtak el. Ez egy háromlépcsős tervet vázolt fel: az első lépcsőben az első választáson a hazai választási rendszerek alapján választanak, a másodikban az első választott parlament javaslatai alapján korlátozott mértékben egységesített eljárással, a harmadikban pedig az egységes választási procedúra fokozatos megvalósításával. Ennek megfelelően a tanács 1976-ban hozta meg döntését, fogadta el a „közgyűlési képviselők általános és közvetlen választásáról szóló okmány”-t. Ez a legtöbb kérdésben összhangban volt a parlament javaslatával. Néhány területen meghatározta az alapelveket, néhány esetben viszont a tagállamokra bízta a sza-

bályozást, feltételezve egy későbbi egységesebb választási rendszer bevezetését. A parlament javaslatával egyezően szabályozta az ötéves ciklust, a szabadmandátum-jelleget, a képviselőlet összeegyeztethetőségét a hazai parlamenti tagsággal. Az eltérés a parlamenti javaslat és a tanácsi döntés között a parlament létszámában és a képviselőlet országok közötti elosztásában volt, illetve a választás időpontjának meghatározásában. Az elosztást illetően 410-re növelte a parlament létszámát az eredeti javaslat 355-jével szemben, és növelte és kiegyenlítette a nagy országok kvótáját a kisebbek rovására, Luxemburg kivételével. Az időpontot illetően a parlament azonos napot javasolt minden tagállamban, megengedve egyes tagállamoknak egy nappal előbb vagy később, illetve két egymást követő napon a választás lebonyolítását. A tanács ezt négynapos periódusra módosította, csütörtöktől vasárnapig tartó időszakban jelölve meg az időpontot, elsősorban Nagy-Britannia miatt, ahol hagyományosan mindig csütörtökön van a választás. Az egységes eljárás kialakításával kapcsolatban beiktatott egy klauzulát, kimondva, hogy egyhangú döntést az ezzel kapcsolatos parlamenti javaslatról csak egy, a tanács és a parlament képviselőiből álló, megegyezés elérésére törekvő egyeztetőbizottság működése után lehet hozni. Ennél mélyebben sem a parlamenti javaslat, sem a tanácsi döntés nem szólt bele a választási szabályozásba, ez a tagállamok illetékességi körében maradt.

Az 1979-es választást követően az első közvetlenül választott parlament feladatai közé tartozott az egységes választási rendszerről szóló javaslat kidolgozása. Ezt a politikai ügyek bizottsága hatáskörébe utalták, amely egy albizottságot bízott meg ezzel a feladattal. Több jelentéstervezet és elképzelés készült, végül a plenáris ülés 1982 márciusában fogadta el a végleges, riportórjéről elnevezett Seitlinger-jelentést. Ez többmandátumos (3–15), arányos rendszert javasolt, preferenciamegjelölés lehetőségével, d'Hondt-elosztással. A tagországok alkotmányaik szerint figyelembe vehetik a speciális földrajzi és etnikai tényezőket szabályozásukban. A tagállamok állampolgárainak tekintet nélkül állandó lakóhelyükre aktív és passzív választójogot kívánt biztosítani. Figyelemre méltó, hogy a választásokon való induláshoz ötéves ott-tartózkodást javasol az adott országban, míg erre nincs szükség a szavazati jog gyakorlásához.

A parlament javaslatát illetően a tanácsban továbbra sem sikerült megteremteni az egyhangúságot, elsősorban a brit álláspont miatt, így a kérdést továbbgörgették az 1984-ben megválasztott parlament elé. Ez a parlament a riportórról, a német Reinhold Bockletről elnevezett két jelentést alkotott, azonban egyik sem került a plenáris ülés elé, mivel már a bizottságban sem tudott megfelelő többséget elérni az éles ellentétek miatt. Az első jelentés rugalmasabb volt, mint a Seitlinger-jelentést, kevésbé kívánta egységesíteni az eltérő rendszereket. Arányos

rendszer ajánl, a többmandátumos körzetek mellett egyetlen országos körzetet is elfogad, a választási küszöb maradhat mindenütt akkora, amekkora a hazai választáson, csak az 5%-ot nem léphetné túl. Az állampolgársági alapú aktív és passzív választójog lenne kötelező, a tartózkodási hely szerinti pedig választható. Felvetette, hogy a tagországok korlátozott ideig felmentést kaphatnak az egységes rendszer alkalmazása alól. A jelentést a parlament egy másik bizottsága, a jogi ügyek bizottsága elvetette. Ezért egy új, módosított jelentés készült 1986-ban. A második jelentés nagyobb hangsúly helyezett az egységesítésre, a lehető legnagyobb mértékű uniformizálást tartotta szükségesnek, a tagállamoknak csak a körzetbeosztásra és a jelölés szabályozására maradna hatáskörük. Az 5–15 mandátumos többmandátumos rendszert tette volna kötelezővé, kizárólag preferenciális szavazást javasolt, küszöbnélküliséget, valamint a Németországban is éppen ebben az időszakban a d'Hondt-módszer helyett bevezetésre kerülő Hare-Niemeyer-féle mandátumallokálási módszert. A parlamenti egyetértés hiánya miatt ezek a jelentések nem kerültek a tanács elé.

Az 1989-es választás után is folytatódott a történet az egységes választási eljárásról. Ezúttal a parlament másik bizottságának, az intézményi ügyek bizottságának volt a feladata az egységes választási eljárással kapcsolatos javaslat megfogalmazása. A jelentés készítőjéről de Gucht-jelentésnek nevezett okmányt 1993 márciusában elfogadta a parlament plenáris ülése. Új elemként jelent meg, hogy az egységesség nem jelent teljes uniformizáltságot, minden részletében azonos választási rendszert, hanem csak általánosságban, fő vonalakban megegyezőt. Arányos rendszert javasol, akár országosan egyetlen körzetben, akár területekre osztott többmandátumos körzetekben. Nagy-Britannia esetében a mandátumok kétharmadánál többet nem lehet egymandátumos, egyéni kerületi rendszerben elosztani, a mandátumok fennmaradó részével pedig az arányosságot kell biztosítani. Preferenciamegjelölés lehetséges, a küszöb 3% és 5% között mozoghat. A tagországok figyelembe vehetik regionális sajátosságaikat, de csak olyan mértékben, hogy az arányosság elvét ne sértse.

A tanács azonban sem az 1994-es választás előtt, sem azt követően nem foglalkozott a parlament által megfogalmazott javaslatokkal, hol túl általánosnak, hol kevésbé rugalmasnak tartva azokat. Néhány ponton azonban történt előrelépés a maastrichti és az amszterdami egyezményben, illetve a tanács 1993 decemberi direktívájában. A maastrichti szerződés a választási rendszerrel kapcsolatban a hozzájárulási (egyetértési) eljárást vezette be, ami vétőjogot jelent ebben a kérdésben a parlament számára, a parlamentben pedig abszolút többség kell a hozzájárulás megadásához. Ez váltotta fel a korábbi egyeztetési bizottsági eljárást, és nagymértékben növelte a parlament

hatáskörét a választási rendszerrel kapcsolatban. A Maastrichtban elfogadott európai állampolgárság vezetett az 1993-as tanácsi irányelvhez, amely biztosította az európai parlamenti választásokon való részvételt és jelölhetőséget minden európai állampolgárnak, akik nem a saját államukban élnek. Az irányelv a tagállamokat kötelezte arra, hogy ezt az előírást lehetővé tegyék saját belső szabályozásukkal. Végezetül a parlamentben hosszú idő alatt kikristályosodott és a javaslatokban testet öltött elképzelésnek megfelelően az amszterdami egyezményben az átszámolás utáni 190. cikkely 4. bekezdése megváltoztatta a római szerződés ominózus 138. cikkelyének 3. bekezdését. Az egységes eljárás alternatívájaként ugyanis az eredeti szöveget kiegészítette azzal, hogy a választásokat közös alapelveknek megfelelően is le lehet bonyolítani, nem feltétlenül az egységes eljárás kidolgozására kell törekedni.

Az Amszterdamban elfogadott megfogalmazásra alapozva a parlament egy olyan okmánytervezetet fogadott el 1998. július 15-i ülésén, amely a tagállamok eltérő véleményeit figyelembe véve tartalmazza azokat a közös alapelveket, melyeken az európai parlamenti képviselők választásának nyugodnia kell. Ezeket az alapelveket az Anastassopoulos-jelentés fogalmazta meg. Ez rendkívüli fontosságú, mivel a tanács 2002-es határozata, amely ma hatályos, lényegében ezen alapul. Érdemes megjegyezni, hogy a parlament plenáris ülése 355 szavazattal, 146 ellenében 39 tartózkodás mellett fogadta el a tervezetet. Az elfogadott alapelvek a következők:

1. Az európai parlamenti képviselőket arányos listás rendszerben kell minden tagállamban megválasztani.
2. A választókereteket úgy kell megalkotni, nem sértve a rendszer arányos jellegét, hogy a képviselők minél közelebb legyenek választóikhoz, figyelembe véve minden egyes tagállam sajátos jellemzőit. A 20 milliónál kisebb népességű országoknak nem kell választókerületekre tagolódnia.
3. A választókerületekben megválasztott képviselők is az állam egész népének, és nem választókerületüknek képviselői.
4. A speciális regionális sajátosságokat úgy kell figyelembe venni, hogy ne sértsék az arányossági elvet.
5. Bekerülési küszöböt lehet érvényesíteni, de az nem lehet több 5%-nál.
6. A tagállamok lehetővé tehetik a preferenciális szavazást megalkotandó szabályozásukkal összhangban.
7. 2009-től, ha 2008. január 1-jéig a megfelelő eljárással elfogadják, a parlament javaslata szerint a képviselői helyek bizonyos részét (a jelentés 10%-ot javasol) az Európai Unió tagállamainak egész területét átfogó választókerületben lehetne arányos listás választással megválasztani.

8. Az európai parlamenti tagság összeegyeztethetetlen a tagállami parlamenti képvisellel.
9. Minden tagállam köteles megszabni a választási kampányra fordítandó költségek felső határát.
10. Az 1976. szeptember 26-i okmány közvetlen, általános választást előíró része érvényben marad. (Report on a Proposal for an electoral procedure incorporating common principles for the election of Members of the European Parliament.)

A legfontosabb eredménye ennek a javaslatnak, hogy nem kíván alapvető változásokat a tagállamok többségének választási rendszerében, így ennek alapján azokat és az európai parlamenti választási procedúrákat összhangba lehet hozni. A javaslat eléggé rugalmas ahhoz, hogy a tagállamok számára elfogadható legyen, ugyanakkor az alapvető vonásokban sok közös elem van, amivel eleget tesz az amszterdami módosításnak is. Azzal, hogy összegzi azt az utat, amelyet a parlament megtett a római szerződésben megfogalmazott feladat megoldása érdekében, több mint 40 év után előre vetítette, hogy a tagállamok a tanácsban meg tudnak egyezni, egyhangúsággal el tudják fogadni az európai parlamenti képviselők választásának rendjéről szóló határozatot. Hozzá kell tenni, hogy a határozat elfogadását nagymértékben megkönnyítette az, hogy Nagy-Britanniában az 1999-es európai parlamenti választásra elfogadták az arányos, listás választást előíró törvényt, így a legnagyobb akadálya elhárult a közös választási elvek elfogadásának.

A tanács 2002-re készítette el határozattervezetét 1976-os határozata módosításához az Anastassopoulosz-javaslatot figyelembe véve. A hozzájárulási eljárás szabályainak megfelelően a tanács határozattervezetét a parlamentnek jóvá kellett hagynia. A parlament illetékes bizottsága, az alkotmányügyi bizottság az ismert spanyol politikust, José Maria Gil-Roblest jelölte ki riportőrnek. A jelentés alapján a bizottság javaslatára az Európai Parlament 2002. június 12-i ülésén hozzájárulását adta a tervezethez, melyet a tanács 2002. június 25-én, illetve szeptember 23-án határozattá emelt. Ezzel az 1976-os határozatát módosította, a közös elveknek megfelelően kiemelve, hogy a határozat által nem érintett területeken a tagállamok saját nemzeti szabályozásaikat, alkotmányos berendezkedésüket alkalmazhatják. Egy terminológiai változást is véghezvitt, amivel növelni kívánta a parlamenti képviselők súlyát, amennyiben a továbbiakban az európai parlamenti tag kifejezés (member of European Parliament) lépett az európai parlamenti képviselő helyébe, ahogy ez a nemzeti parlamentek esetében is elfogadott. A határozat a fogalmazásbeli különbségek, kiegészítések mellett lényegében két pont kivételével a parlament javaslatait emelte határozattá. Kiegészítésnek tartható, hogy a listás mellett az Ír-

országban és Észak-Írországon használt egyéni átvihető szavazatos (STV) arányos rendszer is megengedett. Ugyancsak kiegészítés az, hogy Írország és Nagy-Britannia átmeneti derogációt kap az összeférhetetlenségi szabály vonatkozásában. Lényegesebb változtatás, hogy nem teszi kötelezővé a 20 milliónál nagyobb népességű országokban az ország területének több választókerületre osztását. A két kivétel, amely kimaradt a tanácsi határozatból az európai parlamenti javaslat ellenére, a választás időpontjának májusra történő előrehozása és a nagy jelentőségű javaslat a mandátumok meghatározott részének az egész unió területét átfogó választókerületben történő elosztása. Az előbbi illetően a tanács kibővített időszakot határoz meg, az utóbbi vonatkozásában pedig nem foglal állást. Ezekkel együtt egy olyan kompromisszumos határozati javaslat született, amelyet a parlament el tudott fogadni, konstatálva, hogy a határozatba be nem emelt javaslatait a 2009-es választás előtt újra napirendre tűzik.

Az egységes választási procedúrára irányuló törekvések sikerét vagy sikertelenségét, hogy ebbe az irányba vagy éppen ellenkező felé mutatnak-e az egyes tagállamokban alkalmazott választási rendszerek, az egyes országok európai parlamenti választási szisztémáinak összehasonlításával vizsgálhatjuk meg. Kérdés, hogy a hasonlóságok vagy a különbségek dominálnak-e az Európai Parlament megválasztásánál. Az európai parlamenti választási rendszereket két tényező irányítja: az európai szabályozás és az adott ország nemzeti választási rendszerei. Az anyagi jogi és eljárási jogi részre vonatkozóan is fő vonalakban egységes közös alapelveket határoznak meg az 1993-as irányelvek, majd az 1998-as európai parlamenti ajánlás és az 1976-os határozatot módosító 2002-es okmány. Az egységes alapelvek keretében a részletes szabályozást a tagállamok saját nemzeti alapon dolgozzák ki, például az aktív és passzív választójogot illetően, a szavazás kötelező voltát illetően, a tisztségekkel kapcsolatos összeférhetlenségre vonatkozóan, a tartózkodási idő kérdésében.

AZ EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSI RENDSZEREK FŐ VONÁSAI

Az alkalmazott választási rendszer ma már mindegyik országban az arányos képviselői rendszer. Az 1999-es választást megelőző négy választáson Nagy-Britannia – Észak-Írország kivételével – egymandátumos, egyéni kerületi, többségi rendszert alkalmazott. Észak-Írország a maga három európai parlamenti tagját az egyéni átvihető szavazatos (STV) módszerével választotta 1999-et megelőzően és 1999-ben is. Nagy-Britannia többi részén azonban áttértek a listás arányos rendszerre, így ebben a

tekintetben az egységesülés irányába halad a parlament választása.

Kilenc tagállamban (Ausztria, Dánia, Görögország, Finnország, Hollandia, Luxemburg, Portugália, Spanyolország és Svédország) az egész ország egyetlen választókerületet alkot, a mandátumelosztás szempontjából területe nincs felosztva, az ország egész területén lehet ugyanazokra a jelöltekre voksolni országos lista alapján. Az eddigi választásokon Franciaország is egyetlen országos választókerület alapján választotta európai parlamenti képviselőit, a 2004-es választásra azonban változtatott – feltehetően az Európai Parlament javaslatától inspirálva –, és regionális választókerületeket vezetett be. Németországban speciális a helyzet, mert az EP választási törvény – hasonlóan a hazaihoz – lehetővé teszi országos és tartományi, területi listák indítását is (ennek oka a CDU-CSU-pártszövetség; a két párt ugyanis egymás ellen nem indít listát, így a CDU Bajorország kivételével a többi tartományban állít területi listát, a CSU pedig csak Bajorországban állít listát). A többi párt országos listát indít. Belgium, Franciaország, Írország, Nagy-Britannia és Olaszország viszont felosztja az ország területét választókerületekre és területi listákra lehet szavazni, kivéve Írországot, ahol nem listás a választási rendszer. Belgium nyelvi-etnikai alapú föderális berendezkedése az EP választási rendszerében is megmutatkozik. Az ország négy körzetre osztott, a flamand, a vallon, a német nyelvi közösség és a kétnyelvű Brüsszel alkot egy-egy választókerületet, és ezek három választási kollégiumot alkotnak, a brüsszeli körzet választói vagy a flamand vagy a vallon kollégiumba tartoznak. Franciaország nyolc, Írország négy, Nagy-Britannia – Észak-Írországgal együtt – tizenkét, Olaszország öt európai választókerületre van felosztva. A magnitúdó azokban az országokban, melyekben nincs területi választókerületekre osztás természetesen magas, a felosztott országok közül Olaszországban (15,6) közepes, Franciaországban (9,75), Belgiumban (8), Nagy-Britanniában (7) és Írországban (3,25) alacsony. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a tagországok uniós választási rendszerei a körzeti magnitúdó alapján nagyjából eleget tesznek a tanács által meghatározott arányossági követelménynek, ugyanakkor területi, regionális sajátosságaikat is figyelembe tudják venni, nem sértve választási rendszereik arányos jellegét. Egyedül Spanyolország esetében merülhet fel, hogy nagyságrendje miatt a regionális lista lenne adekvát, az uniós irányelvnek is ez felelne meg, azonban a spanyol tartományok sajátos történelmi-tradicionális helyzete miatt a spanyol államiság egységét erősítő országos listát alkalmaznak.

A leggyakrabban alkalmazott mandátumelosztási módszer az euroválasztásokon is a d'Hondt legmagasabb átlag formula. Ezt alkalmazza Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nagy-Britannia, Portugália és

Spanyolország. Németország a Hare-Niemeyer-módszer, Olaszország a legnagyobb maradék Hare-kvótája, Svédország a módosított Sainte-Laguë-formula segítségével osztja el a mandátumokat. Görögország a hazai választásokon is alkalmazott „Eniskhimeni Analogiki”-nak nevezett elosztási módot alkalmazza, azzal a különbséggel, hogy itt egyetlen országos körzet van. Ez egy vegyes, kvótát és osztót is tartalmazó rendszer (Hagenbach–Bischoff-kvóta, illetve d’Hondt-osztó), aminek elnevezésében nagy zűrzavar uralkodik a szakirodalomban, hol a d’Hondt válfajának, a d’Hondt logikáját követőnek nevezik, hol a legmagasabb átlag, hol a legnagyobb maradék csoportba sorolják, vagy Hagenbach–Bischoff-módszernek írják le, ami viszont zavaró, mert nem azonos a legnagyobb maradék Hagenbach–Bischoff kvótájával. Írország, illetve Észak-Írország az STV keretében osztja ki a mandátumokat. A mandátumelosztás rendszere tehát nem egységes, csak annyiban, hogy valamennyi ország valamilyen arányos formulát alkalmaz.

Eltérések vannak a mandátumszerzéshez előírt választási küszöb vonatkozásában is; egyes országokban semmilyen jogi küszöb nem létezik, vagyis nincs meghatározott szavazatmennyiség előírva a mandátumhoz jutáshoz. Így Belgiumban, Dániában, Finnországban, Hollandiában, Írországban, Luxemburgban, Nagy-Britanniában, Olaszországban, Portugáliában és Spanyolországban nincs meghatározva jogi küszöb, míg Görögországban 3%-os, Ausztriában és Svédországban 4%-os, Franciaországban és Németországban 5%-os szavazatarányt kell elérni ahhoz, hogy egy lista európai parlamenti képviselőhöz jusson.

Természetesen az egyes országok által választandó parlamenti képviselők száma sem azonos, ezt az országok népességének megfelelően hosszas viták után rögzítették a nizzai szerződésben, illetve az ott elkövetett hibákat korrigáló koppenhágai csúcson. A parlament létszáma 732 lesz, de miután Bulgária és Románia még nem csatlakozik az unióhoz, a számukra megállapított 50 helyet is szétosztják a 2004-es választáson. Így Németország 99, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország 78, Spanyolország 54, Hollandia 27, Görögország, Belgium, Portugália 24, Svédország 19, Ausztria 18, Dánia és Finnország 14, Írország 13, Luxemburg 6 helyet kapott. A két véget, Németország és Luxemburg kivételével, ahol maradt, mindegyik ország kvótája csökkent a korábbi helyzethez képest.

A szavazás struktúrája, vagyis a lista változtathatósága vagy zártsága alapján is különböznek az egyes tagállamok. Kategorikus szavazás, vagyis zárt, megváltoztathatatlan lista van érvényben Franciaországban, Görögországban, Nagy-Britanniában, Németországban, Portugáliában és Spanyolországban. A többi országban ordinális, sorrendes szavazási struktúra, vagyis egyéni preferenciát lehetővé tevő flexibilis, nyitott és ke-

vert lista található. A sorrend megváltoztatását lehetővé teszik Ausztriában, Belgiumban, Dániában, Hollandiában, Olaszországban és Svédországban. Teljesen nyitott a lista Finnországban, ahol sorsolás alapján áll össze a lista, a szavazólapra a választónak kell ráírni a jelölt számát. Kevert lista (panachage) Luxemburgban van érvényben, ahol a választópolgárnak annyi szavazata van, ahány mandátumot osztanak ki, és ezeket különböző listákra is eloszthatja. Írországból nem listás a rendszer. Ebben a tekintetben tehát rendkívüli tarkaságot figyelhetünk meg, nincs közös trend, a hazai tradíciók dominálnak mindenütt, Franciaország és Nagy-Britannia kivételével, ahol a hazai szisztéma nem listás.

A választásra jogosultság korhatára egységes, mindegyik országban 18 év. Különböznek viszont a választhatóság szabályai. Az országok csaknem felében ez is 18 év, azonban Ausztriában 19, Belgiumban, Görögországban, Írországból, Luxemburgban és Nagy-Britanniában 21, Franciaországban 23, Olaszországban pedig 25. Rendkívül változatos azonban, országonként eltérő az országghatárokon kívül tartózkodó állampolgárokat, illetve az országban tartózkodó más uniós tagállamok állampolgárait érintő szabályozás. Az a korábban vita tárgyaként szereplő kérdés, hogy az állampolgárság vagy a lakóhely legyen a perdöntő a szavazat leadásának helye vonatkozásában, az 1993-as tanácsi határozattal eldőlt, minden európai uniós állampolgárnak biztosítani kell a szavazati jogot abban az országban, ahol lakóhelye van, állampolgárságától függetlenül. Ezen túlmenően azonban az eljárási szabályok – a hazai gyakorlatnak megfelelően – rendkívül változatosak; a lényeg, hogy nem lehet diszkrimináció, tehát mindenütt azonosan kell kezelni a rezidenseket a honosság szerinti tagállam állampolgáraival.

AZ EURÓPAI ÉS HAZAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSI RENDSZEREK KÖZÖTTI ELTÉRÉSEK

Az eddigiek alapján megállapítható, hogy az európai uniós választás szabályai nagymértékben alkalmazkodhattak a múltban is és a jövőben is alkalmazkodhatnak a hazai választások rendszeréhez, elsősorban az eljárási részt illetően. Ennek ellenére az egyes országokat áttekintve azt láthatjuk, hogy az európai parlamenti képviselők és a hazai parlamenti tagok választásának rendszere az országok többségében eltér egymástól. Esetenként a különbségek jelentősebbek, máshol kisebbek. A legjelentősebb különbség azokban az országokban van, ahol a rendszer típusa tér el egymástól. Franciaországban és Nagy-Britanniában a hazai választáson működtetett kétfordulós, illetve a relatív egyéni kerületi, egymandátumos többségi rendszer helyett arányos listás típust alkalmaznak az európai parlamenti választáson. Né-

metországban és Olaszországban pedig a vegyes rendszer helyett szintén arányos listás szisztémát használnak. A többi esetben a hazai és európai választás típusában nem különbözik.

A mandátumelosztás szintjei szerint a többszintes osztrák, belga, görög, dán, német, olasz és svéd szisztémát egyszintes elosztás váltja fel az európai választásokon. A saját parlamenti választáson is arányos rendszert használó országokban a mandátumelosztás módja alapvetően leképezi a hazai formulákat, kivéve Dániát, ahol a módosított Sainte-Laguë- helyett d'Hondt-módszert használnak, valamint Hollandiát és Luxemburgot, amennyiben a hazai formula a d'Hondt logikáját követő Hagenbach-Bischoff-metódus, míg az európai parlamenti a d'Hondt-formula. A többszintesről egyszintesre váltó országok esetében valamelyik szint elosztási módszerét alkalmazzák.

Természetes az eltérés a hazai rendszerektől a körzetbeosztásban és ebből következően a körzeti magnitúdóban. Kivétel Hollandia, ahol a hazai és európai választáson is egy körzetet alkot az ország, nincs felosztva – csak technikailag – területi választókörzetekre a mandátumelosztást illetően, egy országos lista van. A többi listás arányos rendszert alkalmazó országban vagy egy országos lista van – eltérően a területi listákat használó hazai választásoktól – vagy a területfelosztás eltér a hazai választásokon alkalmazottól, kevesebb területi választókörzet van a kevesebb választandó képviselő miatt. Így a körzeti magnitúdó általában nagyobb, mint a hazai választásokon.

Van bizonyos eltérés a hazai és európai parlamenti választások között a választási küszöb alkalmazásában is. Dánia, Hollandia és Spanyolország otthon igen, az európai választáson azonban nem alkalmaz küszöbértéket. Nincs eltérés az alkalmazott szavazási struktúra vonatkozásában: zárt, flexibilis, nyitott vagy kevert a lista, ugyanúgy ahogy az általános parlamenti választásokon. Szintén hasonlóan szabályozzák az aktív és passzív választójogot a hazaival, mind a korhatárt, mind az egyéb feltételeket illetően. Kivétel természetesen az országban tartózkodó európai állampolgárok aktív és passzív választójogának biztosítása az európai választásokon, mivel ők a tartózkodási helyük szerinti ország parlamenti választásán nem vehetnek részt.

Néhány országban másképpen szabályozzák a jelölést is a két választás vonatkozásában. Dániában, Görögországban, Hollandiában, Németországban a hazaitól eltérően csak pártok állíthatnak listát, a többi országban nincs különbség a két szabályozás között. Néhány ország az általános parlamenti választáson való induláshoz kauciót ír elő, az európai választások esetében nem: Ausztria, Görögország; mások, ahol van kaució, annak mértékében tesznek különbséget: Franciaország, Hollandia. Kisebbségi eltérések vannak abban is, hogy hány és milyen támogató, illetve kell-e és ha igen, hány választópolgári aláírás a jelöléshez.

Nagy-Britanniát illetően meg kell még említeni két különleges eltérést az alsóházi választásokhoz képest. Az egyik az, hogy az európai választáson a Lordok Házának tagjai is szavazhatnak. A másik pedig az, hogy az Európai Bíróságnak 2002-ben a Matthews versus Nagy-Britannia ügyben hozott ítélete szerint Gibraltár lakóinak is biztosítani kell a választójogot az Európai Parlamentbe történő választásokon. Ezért módosítani kellett a brit európai parlamenti képviselők választásáról szóló törvényt, és Gibraltár körülbelül 17 000 választópolgárát – miután ez kevés volt egy külön választókerület létrehozásához – az egyik angol választókerülethez kapcsolták.

Összességében tehát, ha az egyes országokon belüli hazai és európai parlamenti választásokra vonatkozó szabályozást összevetjük, azt látjuk, hogy az Európai Unió alapelveinek keretében, amit az lehetővé tesz, az egyes országok hazai sajátosságaiknak megfelelően, a szükséges korrekciókat megtéve alakítják európai parlamenti választási rendszereiket.

AZ EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK FŐ JELLEMZŐI

Az euroválasztások elemzési, értékelési szempontjai nagyjából azonosak a hazai választásokéval, egyes szempontok azonban hangsúlyozottabbak, más szempontok kevésbé fontosak az elemzésnél. A fontosabb szempontok: a kampány, a pártversengés természete, a jelölések, a jelöltek, a politikai kontextus, a részvétel, az eredmények, az eredmények arányossága (milyen reprezentativitást biztosít), a stabilitás teremtése, a pártviszonyok.

A kampány szerepe az euroválasztásokon jelentősebb, mivel a mozgósítás, az érdekeltség tudatosítása nehezebb, mint a hazai parlamenti választásokon. Általánosságban megállapítható, hogy közös vonása a kampányoknak a gyengeség, a színtelenség. A pártok kisebb jelentőséget tulajdonítanak az európai választási kampánynak, kevesebb pénzt áldoznak rá. A kampányok nem az európai ügyekről szólnak, tehát nem arról, hogy milyen irányú intézményi változások következzenek be az európai szintéren, hanem a hazai politikai élet határozza meg, nemzetileg meghatározott és nemzetileg elválasztott politikai térről beszélhetünk, és ebbe ágyazódik bele az európai választási kampány (Guyomarch, 1995:173–188). Megjegyzendő, hogy az utóbbi időben főleg a két nagy transznacionális pártalakulat, az Európai Szocialisták Pártja és az Európai Néppárt erőfeszítéseket tesz a nemzeti kampányok összehangolására, az európai és hazai ügyek jobb összekapcsolására a kampányban. Az európai és az otthoni politikai napirend összekapcsolása a kampányban egyébként attól is függ, hogy kormánypártról vagy ellenzéki

párról van-e szó; amennyiben előbbiek inkább hajlamosak a választások európai jellegét hangsúlyozni, míg az ellenzéki pártok a kormány kritikájára kihegyezni a kampányt. A kampányok erősségét, az érdeklődést az is befolyásolja, hogy van-e népszavazás az európai ügyekről. Ahol van, értelemszerűen még kisebb szerepe van az európai ügyeknek a kampányban, és a kampány kisebb jelentőségű.

Ami a pártversengés természetét illeti, az európai kérdésekben a nagy pártok között nincs éles ellentét, nem állanak szemben egymással, vagyis nincsenek alternatív európai programjaik, politikáik. A pártviszonyokat kisebb vagy nagyobb mértékben megváltoztatja az európai választás, van olyan párt, amely csak az euroválasztáson indul. Dániában egyenesen két külön pártrendszerről beszélnek, ami azért túlzásnak tűnik, de kétségtelen hogy nagy szavazói támogatottsággal rendelkeznek a csak az euroválasztáson induló pártok. (1999-ben 23,4%-ot ért el a két csak az euroválasztáson induló párt.) Itt is és Nagy-Britanniában is a pártokon belül és nem pártok között jelent meg az alternativitás az európai ügyekben. A pártversengésre az európai választásokon is rányomja bélyegét, hogy adversary (szembenálló) vagy consociational (konszociációs, társas) berendezkedésű országról van-e szó.

Ami a jelölések, jelöltek kérdését illeti, a korábbi választásokon, amikor a parlament hatásköre csekély volt (1979, 1984, 1989) a jelölési procedúrának, a jelölésnek, a listák összeállításának nem volt túlzottan nagy jelentősége, kevésbé ismert politikusok kaptak szerepet. Maastricht után ebben változás következett be, az EP jelentőségének növekedésével ismert, vezető politikusok kerültek a listákra. Silvio Berlusconi például 1999-ben mind az öt regionális listát vezette Olaszországban. A jelölési procedúra a pártok kezében van, de például Németországban és Finnországban törvény szabályozza, hogy hogyan választják ki a jelölteket (Norris–Franklin, 1997:192).

Az európai választásokat természetes módon meghatározza a politikai kontextus, milyen a politikai helyzet, illetve hogyan illeszkedik a hazai politikai napirendbe az európai választás. Ez választásonként és országonként eltérő. Példaként az 1999-es választásokat nézzük meg országonként.

Ausztriában ugyanabban az évben zajlott le a parlamenti és európai parlamenti választás, utóbbi volt korábban, így az Európában megszokottnál is jobban háttérbe szorult. Ugyanazok a kampánytémák jelentek meg mindkét választáson (biztonságpolitika, a foglalkoztatottság és a szupranacionális intézmények demokratikus ellenőrzése). Így az európai és hazai témák – ha kis mértékben is – Ausztriában összekapcsolódhattak, ami összefügg azzal, hogy az ország új tagként, tradicionális semlegességét veszélyeztetve lépett be az unióba. A két egyébként nagykoalíciót alkotó nagy párt erősen konfrontálódott egymással,

míg az FPÖ szavazói jórészt kormány- és integrációellenes szavazatokat adtak le (Plasser–Ullram–Sommer, 1999:31–34). A pártválasztásban alapvetően a tradíciók játszottak szerepet, ugyanúgy, mint – bár csökkenő mértékben – a hazai választásokon, főleg a két nagy párt, a Néppárt és a Szociáldemokrata Párt esetében. Befolyásolta a választást, hogy az ország négy évvel előtte csatlakozott az EU-hoz, és ezután 1996-ban tartották az első EP-választást. Ehhez képest csak a szavazók 34%-a választotta ugyanazt a pártot 1999-ben (Fallend, 2000:326–327). A Szabadságpárt szavazóinak csaknem a felét elvesztette, igaz, több mint egymillióval kevesebben mentek el szavazni, mint 1996-ban. Érdekes, hogy az eredmény nem jelezte a közelgő hazai választáson végbemenő „politikai földcsuszamlást”.

Belgiumban egy napon zajlottak az európai, a föderáció mindkét házába történő és a regionális/nyelvi közösségi választások. Így a választás politikai feltételei teljesen egybeestek a hazai választásokéval. A politikai napirendet pedig a sorozatos botrányok uralták, melyek közül a közvetlenül a választások előtt kirobbant, mérgezett élelmiszerral kapcsolatos „dioxinbotrány” járt fontos politikai következményekkel a választásra nézve.

Dániában az 1999-es választás csekély elmozdulást jelentett abba az irányba, hogy az európai választások fontosabbá válnak. Itt a fő eszköz azonban a referendum az európai ügyekben, és ezért a választópolgároknak és a pártoknak csekély az érdeklődése az euroválasztások iránt. A választáson az európai ügyek is szerepelnek, itt élesebb a pártversengés, a megosztottság ebben a kérdésben, az EU-ellenes pártok 37%-os eredményt értek el. A Szociáldemokrata Párt megosztottsága érződik ebben a kérdésben a választási részvételben és eredményekben is.

Finnország a legutolsó bővítés során bekerült tagállamok közé tartozik, két euroválasztással (1996, 1999). Az 1999-es évben hazai és európai parlamenti választás is volt, az előbbi volt korábban. Az azonos évben lezajló választás érthetően a hazai ügyekre, a kormány és ellenzék viszonyára hegyezte ki az európai kampányt is, és negatívan hatott a részvételre. A választási rendszer miatt (nyitott lista) a választás meglehetősen perszonalizált, emiatt és az alacsony részvétel következtében nem igazán tükrözi a politikai erőviszonyokat. A finn belpolitikai életet a 2000-ben esedékes elnökválasztás uralta az elnöki hatalom erőssége miatt, ez és az év első felében Finnország első európai tanácsi elnökségi pozíciója adta a politikai keretét a választásnak.

Franciaország az az ország, ahol talán az időponttól függetlenül ékelődik be a választások menetébe az európai választás. Különösen így volt ez 1999-ben. Az 1997-es és az 1998-as nemzetgyűlési, illetve helyi választások eredménye nagymértékben hatott a pártviszonyok alakulására, mind a jobb-, mind a bal-, mind pedig a szélsőjobboldalon átrendeződött listák jelentek

meg az euroválasztáson, az európai politika kérdéseiben a pártok eléggé megosztottak. Ez a választás volt hivatott felmérni az erőviszonyokat, tesztelni a politikai folyamatok eredményét mindegyik politikai táborban.

Görögországban a két parlamenti választás közötti félidőben zajlott le az 1999-es euroválasztás. Itt egyértelműen a hazai belpolitika uralta a választási folyamatot, a kurd vezető elfogása a görög nagykövetnél Kenyában, a középiszkolai reform, a NATO szerbiai beavatkozása és a 2000-ben esedékes elnökválasztás a választásra ható fő politikai események. Az eredmények a görög pártrendszerrel való elégedetlenséget tükrözték, amelynek változása hosszú ideje napirenden van, de eddig eredmény nélkül.

Hollandiában a választásra három hónappal a tartományi választások után került sor. A népszavazást lehetővé tevő alkotmánymódosítás ügye kormányválsághoz vezetett, döntően tehát itt is a hazai politikai színtér befolyásolta az euroválasztásokat, mintegy beárnyékolva azt (Lucardie–Voerman, 2000:466). Fügyelemre méltó, hogy az európai integráció ügye iránt kezdettől fogva egyik legelkötelezettebb országban az európai kérdésekhez való viszonya a társadalomnak, de a pártoknak is gyenge, a pártok közötti különbségek az európai ügyekben nem befolyásolták a választási eredményeket.

Írországban a helyi választásokkal egy időben tartották az európai választásokat, és ugyanazon a napon népszavazást is tartottak egy alkotmánymódosítási kérdésben. A politikai botrányok és az északír helyzet határozta meg a politikai életet, de a nagy pártok választási eredményét ez lényegesen nem befolyásolta, a kisebbeket igen, és a személyekre orientált STV miatt mindez a függetlenek szavazatarányának növekedésében mutatkozott meg, ugyanúgy, mint az 1997-es hazai parlamenti választáson.

Luxemburgban az euroválasztások éve egyben a választás éve is, mert mindig vele egy napon tartják a hazai választást, ezen kívül ebben az évben helyi választások is voltak októberben. A nyugdíjak, az oktatás hazai kérdései és a hosszú ideje kormányon lévő koalíció elleni protesztzavazatok határozták meg az eredményeket az euroválasztásokon is, bár kisebb mértékben, mint a hazai választáson. Érdekességgként megemlítendő, hogy az Európai Bizottság lemondott elnöke, a keresztényszocialista Jacques Santer és pártja súlyos vereséget szenvedett az októberi Luxembourg városi polgármesteri és helyi választáson.

Nagy-Britanniában a politikai-intézményi reformok, az első skót és walesi parlamenti, illetve nemzetgyűlési választások jellemezték a politikai arénát. Az első alkalommal listázó rendszerű választás elsősorban a két nagy párton belül okozott ellentéteket a listaállítási procedúra kérdésében. A Konzervatív Pártban a vezetési válság, a Munkáspártban a londoni polgármester-választáson induló jelölés kérdésében éleződtek ki az ellen-

tétek. A szembenálló (adversary) politika keretében a félidőben lezajló európai választás a brit tradícióknak megfelelően a kormány politikájáról szólt.

Németországban jelentősen megváltoztak az európai választást befolyásoló politikai körülmények 1994 óta. Az akkor hatalmon lévő jobbközép kormány az ugyanabban a szuperválasztási évben lezajló hazai választásokat kihasználva össze tudta kapcsolni a nemzeti és európai ügyeket, a szavazók nem a kormány tevékenységét értékelték voksaikkal. Az 1998-as kormányváltás után viszont az új, balközép kormány gazdasági és politikai intézkedéseivel kapcsolatos hazai ügyek (kettős állampolgárság jelentős kiterjesztése, szociálpolitikai és adómelegszerítések) határozták meg a választási kontextust.

Olaszországban szinte teljes mértékben a hazai politika a meghatározó az európai választásokon is. Az 1999-ben ellenzékben lévő Forza Italia vezetője, Silvio Berlusconi a kormányt lemondásra szólította fel, amennyiben nem éri el a 40%-ot. A párttöredezettség hihetetlenül magas, mivel a hazai választáson választási szövetséget alkotó pártok külön listákat indítanak az euroválasztásokon. Ennek és a választási eredményeknek olyan belpolitikai hatása volt, hogy a szövetségeken belül átrendeződtek az erőviszonyok, és a kormányzó balközép szövetség miniszterelnöke lemondott.

Portugáliában is a hazai politika dominanciája egyértelmű, a hazai választási folyamatba illeszkedik az európai választás. Ez utóbbit a pártok az októberi hazai választások főpróbájának tekintették. A választási eredmények lényegében egybeestek a két választáson. Tehát nem a Maastrichtot és Amszterdamot ellenző Demokratikus Szocialista Centrum Párt–Néppárt és a többi nagyobb párt proeurópai irányvonala közötti választás irányította a szavazói preferenciákat.

Spanyolországban 1999 a helyi, több regionális és az európai választás éve volt, ezeket együtt tartották. Felmerült az is a kormányban, hogy a hazai parlamenti választásokat is hozzák előre, tartsák meg ezekkel a választásokkal együtt, végül azonban ezt a javaslatot elvetették. Az ország kedvezően alakuló bel- és külpolitikai, valamint gazdasági helyzete következtében mindkét nagy párt, a kormányzó Néppárt és az ellenzéki Szocialista Párt is növelni tudta szavazóinak számát, lényeges átrendezés nem következett be a politikai és pártviszonyokban.

Svédországban 1995 után másodszer tartottak európai parlamenti választást. A svéd társadalom erősen megosztott az európai ügyekben, a választóvonal azonban nem jelent meg a választási eredményekben, inkább a nagyarányú távolmaradásban jelentkezett. A legnagyobb előretörést ugyanis a proeurópai Liberális Néppárt könyvelhette el, míg az EU-ellenes Zöldek visszavestek 1995-höz képest. Itt nagyon erősen látható, hogy a szavazó másképpen viselkedik az európai, mint a hazai választáson.

A RÉSZVÉTEL AZ EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOKON

Az európai parlamenti választások és a hazai választások között az egyik legfontosabb különbség, hogy a részvétel szerepe másként jelenik meg. A hazai választáson is fontos, hogy hányan vesznek részt rajta, de a legitimáció szempontjából ez másodlagos. Az Európai Parlament legitimációja, elfogadottsága azonban nagymértékben függ a részvételi aránytól.

Az eddigi öt alkalommal az átlagos választói aktivitás 58,63% volt, a legmagasabb Belgiumban (91%), a legalacsonyabb Nagy-Britanniában (32,3%). Hat országban a választói aktivitás nem éri el az 50%-ot (Dánia, Portugália, Hollandia, Finnország, Svédország, Nagy-Britannia). A részvételt nagymértékben növeli a választás kötelező vagy kvázi kötelező jellege, csak az ilyen országokban nagyobb 70%-nál a részvételi átlag (Belgium, Görögország, Luxemburg és Olaszország), utánuk Spanyolországon (61,75%) kívül csak 60% alatti országok következnek (European Parliament Elections, 1999). Befolyásolja még az aktivitást az is, hogy külön, vagy más országos vagy helyi választással együtt, egy napon bonyolítják-e le az európai választásokat. Írországban és Luxemburgban az egy napon történő választás rendszeres gyakorlat, Belgiumban 1999-ben bonyolították le először egy napon az összes (föderációs, regionális, európai) választásokat, Spanyolországban szintén együtt tartották 1999-ben a helyi, a tizenhárom tartományi és az európai választásokat. Finnországban 1996-ban, felvételük után először a helyi választásokkal együtt választottak az Európai Parlamentbe, de 1999-ben már különválasztották a kettőt. Ausztriában szintén egy napon tartották 1996-ban az általános és az európai választásokat, de 1999-ben már különválasztva. A kötelező részvételű, illetve a több választást egyszerre tartó országok nélkül a részvételi átlag 47,6%, vagyis nem éri el az 50%-ot. A részvételi arány az első választáson, 1979-ben volt a legnagyobb (67,17%, a később tartott görög választást is beszámítva), ezt követően választásról választásra fokozatosan csökkent, 1999-ben 52,4% volt. Ez mintegy 15%-os csökkenést jelent. A negatív csúcs Nagy-Britanniában született, ahol az 1999-es választáson 24%-os volt a részvétel. Ebben szerepet játszott az először alkalmazott zárt listás rendszer, amely idegen a brit választó számára, valamint az angolok Európához való sajátos viszonya is, mivel a részvétel a korábbi választásokon sem haladta meg a 40%-ot. E riasztó adat arra készítette a brit kormányt, hogy a 2004-es választást a helyi választásokkal közösen bonyolítsák le a választói aktivitás növekedése reményében. A más választásokkal együtt lezajló választás ugyan növeli a részvételt, de a választás európai jellegét még jobban háttérbe szorítja.

A választói aktivitás hanyatlása a hazai parlamenti választásokon is érzékelhető, ennél azonban kisebb mértékben. Ugyanabban az időszakban a tizenöt tagállam hazai törvényhozási választásain átlagosan 9,17%-kal csökkent a részvétel. A passzivitás általános növekedése mellett az európai választások „second order” (másodrendű) jellege, az Európai Unió és az Európai Parlament választóktól való nagyobb távolsága, a látzólagos tétnélküliség a hazai választáshoz viszonyítva, ennél fogva a pártok kisebb aktivitása a fő okai a nagyobb arányú távolmaradásnak. Ezekon kívül az ország integrációhoz való viszonya, megosztottsága vagy egysége ebben a kérdésben, a belpolitikai helyzet, a választások sűrűsége, időrendi elhelyezkedése a választások sorában, a pártok és vezetőinek magatartása, viszonya az európai ügyekhez, az Európai Parlament szerepe, presztízse – mennyire tudják például elválasztani az unió más intézményeitől – befolyásolják a választói aktivitást. A választói részvétel szempontjából egyes szerzők öt csoportját különböztetik meg az európai választóknak: az eurosavazó, a körülmények miatt az európai választástól távolmaradó, a körülmények miatt az európai és hazai választásoktól is távolmaradó, a saját akaratából az euroválasztásoktól távolmaradó és a saját akaratából mindkét választástól távolmaradó (Blondel–Sinnott–Svensson, 1998:200-236). A részvételi adatok között országonként óriási különbségek vannak, sokkal jelentősebbek, mint a hazai választásokat illetően. Ez azt jelenti, hogy a növekvő általános passzivitáson túl van egy európai parlamenti passzivitás is, az ilyen választáson való részvétel sokszor nem tükrözi vissza a hazai részvételi arányokat. Megfigyelhetőek regionális különbségek is a részvételben, például Németországban, Olaszországban, Spanyolországban vagy Görögországban (Blondel–Sinnott–Svensson, 1998:200-236).

VÁLASZTÁSI EREDMÉNYEK AZ EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOKON

Fontos vizsgálati szempont természetesen az eredmények elemzése, a hazai és európai eredmények összevetése. Az eredményeket választásonként és országonként kell áttekinteni ahhoz, hogy valamiféle következtetéseket levonhassunk. Részletes elemzésre nincs mód, ezért csak fő vonalakban a legfontosabb vonásokat emeljük ki.

Az 1979-es választáson a kilenc tagállamban 110 952 477 fő vett részt a 410 euroképviselő megválasztásában (Laczkóné Tuka Ágnes, 1999:145). Ehhez jött még 1981-ben a 24 görög képviselő. A választás eredményei Nagy-Britanniában, Olaszországban, Hollandiában az aktuális kormánypártok sikerét mutatták, megerősítették őket. Írországban sokkal kiegyenlített-

tebb eredmények születtek, mint a hazai választáson, bár a kormányzó Fianna Fail érte el a legjobb eredményt. Németországban és Franciaországban ellenzéki, szocialista előretörés következett be a hazai választásokhoz képest, a választók negatív ítéletet mondtak a kormányról. Belgiumban az ugyanabban az évben lezajló két választás lényegében ugyanazt az eredményt hozta a kormányzó nagykoalíció pártjai számára. Görögországban és Luxemburgban kormányváltást is hozott az egy időben tartott választás, előbbiben balközép, utóbbiban jobbközép kormány jutott hatalomra, és az euroválasztást is a szocialista, illetve a keresztényszocialista párt nyerte; tehát az addigi kormánypártot, illetve pártokat büntették a szavazók. Egészen különlegesen alakult a helyzet Dániában, ahol a hazai választáson nem is induló EU-ellenes Népi Mozgalom érte le a legjobb eredményt 1979-ben.

1984-ben 434 képviselőt választottak, a később felvett Spanyolország és Portugália 1987-ben választott képviselőivel együtt 518 főre bővült a tizenkettek parlamentje. Belgiumban ezúttal sem tért el lényegesen a két választáson a pártok támogatottsága. Dániában az ekkor ellenzékben lévő szociáldemokraták lényegesen kevesebb szavazatot kaptak, mint a hazai választáson, ez általános dán jelenség. A nagy pártok kevesebb szavazatot kaptak az európai választásokon, mint a hazain, és ismét az EU-ellenes Népi Mozgalom szerepelt a legkiemelkedőbbben az EU-ellenes alternatívát képviselve. Németországban a két nagy párt kevesebbet kapott, mint otthon, a szabad demokraták kiestek a parlamentből, viszont a zöldek jelentős sikerre figyelemre méltó; otthon még nem jutottak be a parlamentbe, de Európában már igen. Franciaországban a kormányzó szocialisták visszaestek, jelentős képviselőhöz jutott viszont a szélsőjobboldali Nemzeti Front. Nagy-Britanniában tisztán látszik a kormányzó konzervatívok visszaesése, és az ellenzéki Munkáspárt előretörése, bár még az előbbi győzött. Olaszországban az ellenzéki kommunisták nyerték az euroválasztásokat, de a kormánypártok megőrizték pozícióikat. Hollandiában az ellenzék jutalmazták, Írországban a kormánypártot, Görögországban szintén az ellenzék nyert és javította pozícióit, a kormányzó szocialisták 10%-kal kaptak kevesebbet, mint a hazai választáson, míg Luxemburgban most is meggyeztek az eredmények. A két új tag közül Portugáliában a kormányzó jobbközép párt kisebb különbséggel, de meggyőző fölényrel győzött, Spanyolországban szintén a kormányzó szocialisták diadalmaskodtak.

Az 1989-es választáson Belgiumban a vezető kormánypárt nyert, a többiek rovására viszont előretörték a zöldek és a szélsőjobboldal. Dániában viszont a jobbközép koalíció mindhárom pártja visszaesett. Franciaországban a kormányzó szocialistákkal szemben a mérsékelt és radikális jobboldal is jobban szere-

pelt, mint a hazai választásokon. Németországban szintén visszaesett a kereszténydemokrata vezető kormánypárt, a kormánytöbbség elveszett az európai választáson. Meglepetést a hazai porondon jelentéktelen szélsőjobboldali Republikánus Párt hat európai parlamenti képviselőjének megválasztása okozott. Luxemburgban – mint rendszeren – most sem tértek el az eredmények. Nagy-Britanniában viszont a félidői választáson szokásos eredmény született: a kormányzó konzervatívok nagy veresége, az ellenzéki Munkáspárt győzelme. Érdekeség, hogy a mandátumelosztás pontosan ugyanaz volt a két nagy párt között, mint legutóbb (45–32), csak éppen fordított előjellel, most a Munkáspárt szerzett 45 mandátumot. Görögországban 1989-ben két hazai parlamenti választás is volt, és az elsővel együtt tartották az EP-választást, amely a szocialisták vereségét hozta, jobboldali előretörést és kormányváltást okozott. Írországban belpolitikai okok miatt ugyanarra a napra tűzték ki az általános választást is, de a jobboldali pártok – elsősorban a kormánypárt – visszaesését és a baloldali pártok előretörését nem tudták megakadályozni, és ez még erőteljesebb volt az európai választáson. Olaszországban a választásnak belpolitikai jelentősége volt, mert bár a kormánykoalíciót vezető kereszténydemokraták választási eredménye lényegében nem változott, a kommunisták, a szocialisták és főleg a zöldek a hazai eredményeknél jobban szerepeltek. Érdekesége a választásnak, hogy azért, hogy az euroválasztásnak és az európai kérdéseknek nagyobb szerepet szánjanak, ugyanazon a napon népszavazást is tartottak, melyen a résztvevők 88%-a támogatta a nagyobb európai egységet, az európai alkotmányt és az Európai Parlament valódi döntéshozó testületté válását (Country by country, 1989:80–84). Hollandiában az ugyanabban az évben lezajló két választást a belpolitikai kérdések uralták, és lényegében ugyanazt az eredményt hozták. Portugáliában félidős választásként a jobbközép kormánypárttal szembeni elégedetlenséget fejezte ki egyértelműen a szavazás, mintegy 20%-kal kevesebbet kapott a kormánypárt, mint az előző hazai választáson. Spanyolországban 1989-ben mindkét parlamentbe választottak, a kormányzó szocialisták megegyező szavazói támogatást kaptak, a vezető ellenzéki párt, a Néppárt az euroválasztáson gyengébben szerepelt.

1994-ben az európai választások már Maastricht és a ratifikációs eljárások befejeződése után zajlottak le. Ekkor 567 európai parlamenti tagot választottak, a nagy országok képviselőit növelték elsősorban. Luxemburgban ekkor is hasonló eredmények születtek az egy napon tartott két választáson. Olaszországban közvetlenül a jobboldal győzelmét hozó általános választást követően az új jobboldal pártjai győztek, a baloldal és a centrum visszaszorult az euroválasztáson is. Hollandiában szintén ugyanabban az évben volt a két választás, a kormányzó ke-

reszténydemokraták támogatása még növekedett is. Görögországban – miután új belpolitikai kérdések merültek fel – az előző évi hazai választás óta visszaesett a kormányzó szocialisták választói támogatottsága, viszont a nacionalista jellegű Politikai Tavasz megduplázta szavazatarányát. Németországban, Portugáliában az európai választásokat nem sokkal követte a hazai választás, Franciaországban ugyan nem ez volt a helyzet, de ott az elnökválasztás éve következett. Németországban közel azonos eredményeket hozott a két választás, a kormányzó kereszténydemokraták európaibb elkötelezettségét valamivel jobban jutalmazták a szavazók, mint a szocialistákat. Rajtuk kívül egyébként csak a Zöldek jutottak európai mandátumhoz, akik sokkal jobban szerepeltek az euroválasztáson. Portugáliában az európai parlamenti választáson közel hasonló eredményeket ért el a két nagy párt, ami az ellenzéki szocialisták felzárkózását jelezte, és a következő évi választáson be is következett a kormányváltás. Itt az euroválasztás egyfajta előrejelzésnek, a trendet jelzőnek tekinthető, az ellenzék a hatalom megszerzéséhez vezető útként fogta fel az európai választásokat. Franciaországban a félidős választás nem a kormányról és ellenzékről szólt, mivel a kormányzó jobboldali pártszövetségen, a baloldali ellenzéken és a szélsőjobboldalon belül is több lista jelent meg, részben személyes ambíciók, részben az európai ügyekben, Maastricht kérdésében lévő táborokon belüli, azokat átívelő megosztottság miatt. Az eredményeket itt ezért nem is lehet a hazai választásokkal összevetni.

Nagy-Britanniában és Spanyolországban tipikus félidős választásokról beszélhetünk a három, illetve két év múlva következő általános választások előtt. A kormányzó brit konzervatívok európai ügyekben való megosztottságuk miatt nem tudtak Európáról beszélni, üzenni a választóknak, az ellenzék pedig a kormány népszerűtlenségét kihasználva elsöprő győzelmet aratott. Spanyolországban a kormányzó szocialisták vereséget szenvedtek, az ellenzék vezető pártja győzött.

Belgiumban lényeges elmozdulást nem hozott a választás a pártok erőviszonyaiban, a kormányzó keresztényszocialista–szocialista koalíció hasonló eredményt ért el, mint a hazai választásokon. Dániában a képlet nem nagyon változott 1989 óta az ugyanabban az évben tartott két választás ellenére, mivel a hazai választáson nem induló pártok jelentős szavazói támogatást kaptak; főleg a szociáldemokraták, de a konzervatívok és a liberálisok is rosszabbul szerepeltek az euroválasztáson, mint a hazain. Írországban félidős volt most a választás, ellentétben az előzővel, a két nagy párt között nem történt elmozdulás, a baloldali előretörés nem folytatódott, a zöldek viszont a hazaihoz képest nagy sikert értek el.

Az 1999-es választások paradoxona, hogy az Európai Parlament szerepe, hatásköre az addigi legmagasabb szintre ért,

ugyanakkor a választói részvétel a parlament tagjainak megválasztásánál a legalacsonyabb szintre süllyedt. Az időközben tizenötök Európájává vált unióban 626-ra bővült az európai parlamenti képviselők létszáma. Az eredmények elemzésénél figyelembe kell venni, hogy három kivétellel (Írország, Luxemburg és Spanyolország) ekkor mindenütt baloldali, balközépnek tekinthető kormányok voltak hatalmon. A választáson 10 362 jelölt indult 303 listán (Holland, 1999:26). Németországban és Nagy-Britanniában az általában szokásos módon a kormánnyal szembeni attitűd határozta meg a választói preferenciákat – az alacsony részvétel miatt persze ez nem jelenti azt, hogy ugyanez várható a hazai választáson is, ahogy ez később be is bizonyosodott mindkét esetben – és az ellenzék fő pártjai arattak győzelmet. A brit félidős választás volt, a német viszont alig néhány hónappal követte a baloldali győzelmet hozó általános választást, így az eredmény némileg meglepő, nyilvánvalóan a kormány által hozott gazdasági intézkedések következménye, illetve – mint mindenütt – ezt a választást a koszovói válsággal kapcsolatos szerep is befolyásolta. A brit választáson a listás rendszerre való áttérés következtében először jutott európai mandátumhoz a skót és a walesi nemzeti párt, a zöldek és a Függetlenségi Párt. Ausztriában 1999 mindkét választás éve, a korábban tartott európai választások lényeges különbséget nem mutattak az eredményekben a hazaihoz képest, a szociáldemokraták szavazataránya kisebb mértékben, a Szabadság Párté nagyobb mértékben volt kisebb, míg a Néppárté valamivel nagyobb, mint a hazai parlamenti választáson. Belgiumban és Luxemburgban az egy napon lebonyolított választások következtében az eredmények nem térnek el egymástól. Belgiumban mindkét választás ugyanazt a töredezett pártképet eredményezte, a pártok eredményei a két választáson alapvetően megegyeznek, a két addigi kormánypárt, a kereszténydemokraták és a szocialisták visszaestek, az ellenzéki liberálisok győztek és koalíciós kormányt alakíthattak. Luxemburgban a két kormánypártot büntették, viszont az ellenzéki liberálisokat jutalmazták a szavazók, éppúgy, mint a hazai választáson. Dániában 1999-ben is ugyanaz a helyzet mint korábban, a hazai választáson nem is induló, illetve EU-ellenes pártok jelentős eredményt értek el a „mainstream” pártok rovására. Finnországban 1999-ben először hazai, majd európai választások voltak. Az országot egy ötpárti, „szivárványkoalíciónak” nevezett kormány vezette, a kormánypártok és a fő ellenzéki párt szavazataránya lényegesen nem tért el, csak annyiban – ami szinte törvényszerűen érvényesül a skandináv tagállamokban – hogy a szociáldemokraták kevesebb, a zöldek több szavazatot kaptak az európai választáson. A kormány-ellenzék relációt azonban ez nem érinti, mivel mindkét párt tagja a „szivárványkoalíciónak”.

Franciaországban – bár félidős volt a választás – az 1994-hez képest egységesebb baloldal – bár kisebb mértékben – megismételte 1997-es választási sikerét a megosztott mérsékelt jobboldal felett, amely viszont a hazai választáson választási szövetségben volt. Az EU-ellenes pártok 34,1%-ot szereztek. Görögországban a félidős választást az ellenzéki párt nyerte, a két nagy párt támogatottsága visszaesett, de a következő hazai választáson nem folytatódott ez a tendencia. Írországbán „visszaállt a rend”, a Fianna Fail, a Fine Gael és a Munkáspárt közötti tradicionális erőviszony; a zöldek viszont jobban, a radikális Sinn Fein pedig rosszabbul szerepelt, mint a hazai választáson. Hollandiában az előző évihez képest a balközép kormány három pártja jelentős szavazatvesztéséget könyvelhetett el, viszont az ellenzéki kereszténydemokraták és a Zöld Baloldal szavazataránya emelkedett. Olaszországban az összehasonlítás nehéz, rengeteg lista indul, nincs választási szövetség, más a pártelhelyezkedés, mint a hazai választáson. Mindenesetre a kormánypártok enyhe fölénye megmaradt, de a jobboldalon a Forza Italia jobban szerepelt, mint 1996-ban. Portugáliában az EP-választás az októberi hazai választás főpróbája volt, a pártok azonos eredményeket értek el, a kormányzó szocialisták mindkét választást fölényesen nyerték. Spanyolországban félidős választásként az európai választás megőrizte a kormány és az ellenzék fő pártjai közötti szavazatarányokat. Svédországban is félidősnek tekinthető a választás, a hazai helyzethez képest a kormányzó szociáldemokratákra lényegesen kisebb arányban szavaztak. Ez összefügg azzal is, hogy a nagyarányú távolmaradás általában a kormányzó pártok számára hátrányos, a protestszavazók jobban mozgósíthatók az európai választásokra. A legnagyobb ugrást a proeurópai liberálisok hajtották végre a nemzeti választáshoz képest, csaknem 10%-kal kaptak többet hazai eredményüknél.

A választási eredményeknek figyelmeztető jellegük van a pártok számára, jelzésértékűek, de közvetlen hatásuk a belpolitikai viszonyokra általában nincs, bár közvetve természetesen hatnak azokra. Egységes, általános következtetés nem vonható le az eredményekből. Két nagyobb csoportra oszthatók a választások az eredmény szempontjából. Egy részük azonos, megegyező, kormányt támogató eredményeket hozott, másik részük a kormánypolitikát büntető eredménnyel zárult. A hazai választásokhoz időben közel eső európai parlamenti választásokon általában hasonló eredmények születnek, míg az ún. félidős választásokon általában jobban szerepelnek az ellenzéki pártok, mint a kormánypártok.

AZ EURÓPAI VÁLASZTÁSI RENDSZEREK ARÁNYOSSÁGA

Az Európai Parlament reprezentativitásának, arányosságának elemzése és összevetése a hazai arányossági mutatókkal különösen fontos azért, mert az országok demográfiai arányait a parlament összetétele nem tudja tükrözni, így a választás, a képviselőlet egyenlőségét az arányossági mutatók alapján lehet mérni. Az öt európai parlamenti választás átlagos deviációs indexei alapján az erősen arányos kategóriába egyedül az olasz (2,76) szisztéma tartozik. A mérsékelt arányosak közé az osztrák (5,05), a svéd (6,05), a görög (6,85), a holland (7,7), a német (9,08), a finn (9,9), a spanyol (9,03) és a portugál (9,5) tartozik. Mérsékelt aránytalan a belga (10,85), a francia (12,42) és a dán (12,47) rendszer. Az erősen aránytalan kategóriába Írország (15,7), Luxemburg (18,73) és Nagy-Britannia (23,12) tartozik. Az országok zöme tehát a mérsékelt arányos kategóriában szerepel.

Ha az ugyanebben az időszakban az 1970-es évek végétől a 2000-es évek elejéig lebonyolított hazai választások átlagos deviációs indexével vetjük össze az EP-választásokat, a következő képet kapjuk. Az erősen arányos kategóriában a svéd (2,66), a holland (2,79), az osztrák (3,06), a dán (3,13), a német (3,66) szisztéma szerepel. Mérsékelt arányos az ír (6,81), a luxemburgi (7,11), a portugál (7,43), a finn (7,66), a belga (8,42), a görög (8,72) és az olasz (8,84) rendszer. Mérsékelt aránytalan a spanyol (12,04), míg erősen aránytalan a brit (20,4) és a francia (24,33) szisztéma.

Erdemes egy pillantást vetni az 1999-es európai választások arányossági mutatóira a fejlődési trend érzékeltetésére. Eszerint az erősen arányos kategóriába az olasz (3,8), a holland (4,55), a svéd (4,8) és az osztrák (4,85) szisztéma tartozik. A mérsékelt arányosak közé a spanyol (5,85), a német (8,4), a finn (8,5), a francia (8,6) és a portugál (9,4) sorolható. Mérsékelt aránytalan az ír (10,1), a görög (10,4), a belga (11,31), a dán (13,2) és a brit (14,3) rendszer. Az erősen aránytalan kategóriába egyedül Luxemburg (17) tartozik. Ennek alapján levonható az a következtetés, hogy az esetek többségében az euroválasztások arányossága javuló tendenciát mutat.

Az összehasonlítás alapján azonnal megállapítható, hogy a hazai választási rendszerek arányossági mutatói lényegesen jobbak, mint az európaiaké, vagyis az Európai Parlament reprezentativitása messze nem tökéletes. Tizenegy országban hozott arányosabb eredményeket a hazai választási rendszer. Ennek alapvetően persze a képviselők számából következő oka van, kevés képviselővel nehezebb az arányosságot biztosítani, elég sok párt, illetve lista viszonylag nagy szavazataránnyal sem tud képviselőhez jutni. Ezt a legjobban Luxemburg esetében látjuk, amely az erősen aránytalan kategóriában van az EP-választásokat illetően, szemben a mérsékelt arányos hazai

választási eredménnyel. Kisebb mértékben a nagy pártoknak kedvezőbb elosztási mód (részben vagy egészében d'Hondt-módszer) is hozzájárul a magasabb aránytalansági mutatókhoz. Ezt a rendszer egyéb elemei (a nagyobb magnitúdó, a küszöb hiánya) általában nem tudják kompenzálni. Különösen szembeötlő a dán európai választási rendszer aránytalansága, szemben a hazai rendszer magas szintű proporcionalitásával. Ezt a hazai szisztéma bonyolult kompenzációs mechanizmusának hiánya okozza. Mindössze négy országban, Franciaországban, Nagy-Britanniában, Olaszországban és Spanyolországban hozott arányosabb eredményeket az európai választás a hazainál. Három esetben ez természetes, mivel a francia és brit többségi, illetve az olasz többségi dominanciájú vegyes rendszert arányos listás szisztéma váltotta fel az európai parlamenti választásokon. A legmeglepőbb az olasz európai választási rendszer rendkívüli jó arányossági mutatója. Ennek oka a listás arányos rendszer mellett a Hare-kvóta alkalmazása a mandátumelosztásnál, a hazai parlamenti választásra megállapított küszöbérték eltörlése és az, hogy a szavazatokat át lehet vinni egyik körzetből a másikba; így a kisebb pártokra eső, kvótát nem érő vagy kvótán felüli töredékszavazatok országos szinten egyesülhetnek, és ez kedvező a kisebb pártoknak. 1999-ben például 20 lista jutott európai parlamenti képviselőhez, 0,7%-os szavazataránnyal már mandátumot lehetett szerezni az Európai Parlamentben. Spanyolországban a regionális küszöb eltörlése, a magasabb magnitúdó és az országos pártok erőteljesebb jelenléte a kisebb regionális pártok rovására jelenik meg az arányossági mutató javulásában a hazai parlamenti választásokhoz képest.

AZ EURÓPAI VÁLASZTÁSOK ÉS A PÁRTRENDSZER

Az európai parlamenti választások esetében – miután tétje nem a hatalom megszerzése, feladata nem a kormány és ellenzék kiválasztása, a törvényhozó és végrehajtó hatalom stabilitásának, működőképességének biztosítása – a stabilitási mutatók vizsgálata nem releváns.

Az egyik stabilitási mutató, a pártok számát jelző effektív pártszám azonban itt is fontos jelzőszám, amennyiben az egyes országok képviselőinek töredezettségét mérhetjük vele, és alkalmas a hazai parlamenti pártrendszer frakcionalizáltságával való összevetésre. Az 1999-ben megválasztott parlamentben 119 párt alkotja a nyolc politikai csoportot és a kilencedik, egyik frakcióhoz sem tartozó csoporton kívülieket. Németország, Hollandia és Luxemburg kivételével mindegyik országban az európai parlamenti pártrendszer töredezettebb, mint a hazai. Ennek oka egyrészt a két választás tétjének a különbsége, miután az európai választás nem kormány–ellenzék relációban folyik, a

választók nem adnak le stratégiai szavazatot, a kisebb pártokra is könnyebben szavaznak. A másik ok a választási rendszerből következik, az országok egy részében az arányosító tényezők erőteljesebbek, mint a hazai választásokon, főleg a körzeti magnitúdó, illetve Franciaország esetében kezdettől, Nagy-Britanniában 1999-től a formula is más. A három kivétel esetében – miután a hazai és európai parlamenti választási rendszer ugyanolyan – a mandátumok kisebb száma miatt kevésbé töredezett az európai parlamenti pártrendszer. A két pártrendszer között Luxemburgban a legnagyobb az eltérés, Németországban és Hollandiában jóval kisebb.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az európai állampolgárok unióhoz való kapcsolódásának legfőbb eszköze az Európai Parlamentbe történő közvetlen választás. Fejlesztésüket intézményi jogi aspektusból két részre kell bontani. Maastricht és az 1993-as irányelvek mindenképpen vízválasztó, amennyiben ettől kezdődően európai állampolgárok szavaztak az európai parlamenti választásokon, bármelyik tagországban is éltek. A választások jellegében, legitimáló funkciójában, a részvételben azonban sem ez, sem az Európai Parlament megnőtt döntéshozatali és ellenőrző szerepe nem hozott változást. A szakadék tovább nőtt a megnövekedett szerep és a legitimációs hiány között. Az európai választások másodrendű (second order) jellege nem változott, továbbra is elmarad a jelentősége a választók szemében sokszor még a helyi választások mögött is.

A közvetlen választásokhoz pedig nagy reményeket fűztek az unió állampolgárokhoz való közelítése, az európaizálódás, az integráció intézményei legitimációja szempontjából. Leo Tindemans jelentése 1975-ben úgy fogalmaz: „a közvetlen választások... fognak ennek a közgyűlésnek egy új politikai tekintélyt adni, és megerősítik az egész európai intézményi apparátus demokratikus legitimációját” (Tindemans, 1976). Az eltelt csaknem negyven év, és az öt közvetlen választás eddigi tapasztalatai nem igazolták ezt a feltételezést, az integrációs intézmények legitimációja nem növekedett. A választásokat alacsony részvétel jellemzi, a kormánypártokra általában negatív eredménnyel jár – bár ez erősen függ a választás időbeli elhelyezkedésétől –, a kis és új pártok lényegesen jobban szerepelnek, mint a hazai választásokon, az állampolgárok elsősorban nemzeti szempontok alapján vesznek részt rajta és voksolnak. Ezek a sajátosságok a választások másodrendű jellegét igazolják. Inkább tekinthetők az aktuális kormány teljesítményéről szóló konzultatív referendumnak – mert következmény nélküliek a hatalom elosztására –, mint a tagállam európai ügyekért a társadalomnak felelős képviselői megválasztásának.

Az európai parlamenti választások jellemzői

<i>Ország</i>	<i>Lét-szám</i>	<i>Elosztási mód</i>	<i>Körzet-beosztás</i>	<i>Európai állampolgárok aktív választójoga</i>	<i>Európai állampolgárok passzív választójoga</i>
Ausztria	18	d'Hondt	egyetlen országos	osztrák lakóhely regisztrációja	19 év, ugyanaz, mint az aktív
Belgium	24	d'Hondt	négy területi, három választói kollégium	belga lakóhely regisztrációja	21 év, regisztrációja nyelvi kritérium
Dánia	14	d'Hondt	egyetlen országos	népesség-nyilvántartásban való szereplés	18 év, ugyanaz, mint az aktív
Finnország	14	d'Hondt	egyetlen országos	választás előtt 51 napos tartózkodás regisztrációja	18 év, ugyanaz, mint az aktív
Franciaország	78	d'Hondt	nyolc területi	francia lakóhely regisztrációja	23 év, ugyanaz, mint az aktív
Görögország	24	Hagenbach-Bischoff	egyetlen országos	minden ott élő európai állampolgár	21 év, ugyanaz, mint az aktív
Hollandia	27	d'Hondt	egyetlen országos	népességnyilvántartásban való szereplés	18 év, ugyanaz, mint az aktív
Írország	13	STV	négy területi	regisztráció	21 év, ugyanaz, mint az aktív
Luxemburg	6	d'Hondt	egyetlen országos	öt év ott-tartózkodás regisztrációja	21 év, ugyanaz mint az aktív
Nagy-Britannia	78	d'Hondt	tizenkét területi	brit lakóhely	21 év, ugyanaz, mint az aktív
Németország	99	Hare-Niemeyer	egyetlen országos	három hónapos tartózkodás regisztrációja	18 év, ugyanaz, mint az aktív

Ország	Lét-szám	Elosztási mód	Körzet-beosztás	Európai állampolgárok aktív választójoga	Európai állampolgárok passzív választójoga
Olaszország	78	Hare	öt területi	regisztráció 90 nappal a választás előtt	25 év, hazájában rendelkezik választathatósággal
Portugália	24	d'Hondt	egyetlen országos	portugál lakóhely regisztrációja	18 év, ugyanaz, mint az aktív
Spanyolország	54	d'Hondt	egyetlen országos	spanyol lakóhely regisztrációja	18 év, ugyanaz, mint az aktív
Svédország	19	módosított Sainte-Laguë	egyetlen országos	svéd lakóhely adónyilvántartásban való szereplés	18 év, ugyanaz, mint az aktív

Ország	Jelölés	Átlagos Loose-more-Hanby-index	Utolsó Loose-more-Hanby-index	Átlagos aktivitás	Utolsó aktivitás
Ausztria	öt hazai parlamenti vagy két európai parlamenti képviselő vagy 2600 aláírás	5,05	4,85	58,31	49,0
Belgium	öt nyelvi közösséghez tartozó képviselő vagy 5000 (német nyelvi közösségben 200) aláírás	10,85	11,31	91,04	90,0
Dánia	pártok, nem parlamenti pártok a legutolsó választás szavazatainak 2%-a	12,47	13,2	49,9	50,4
Finnország	pártok és választási szövetségek, utóbbiaknak 2000 aláírás	9,95	8,5	45,2	30,1
Franciaország	kaució	12,42	8,6	53,16	47,0
Görögország	pártok, nincs feltétel	7,68	10,4	75,42	70,2
Hollandia	pártok, akiknek nincs képviselőjük az Európai Parlamentben, kaució	7,7	4,55	44,22	29,9
Írország	bárki, kaució	15,7	10,1	54,8	50,5

Ország	Jelölés	Átlagos Loose-more-Hanby-index	Utolsó Loose-more-Hanby-index	Átlagos aktivitás	Utolsó aktivitás
Luxemburg	egy hazai vagy egy európai parlamenti képviselő 250 aláírás	18,74	17	87,52	85,8
Nagy-Britannia	30 választókerületi aláírás, kaució	23	14,3	32,16	24,0
Németország	pártok, öt szövetségi vagy tartománygyűlési képviselő, 4000 aláírás (tartományi lista esetén 2000)	9,58	8,4	58,02	45,2
Olaszország	európai parlamenti párt, más esetben 3000 aláírás	2,76	3,8	79,3	70,8
Portugália	alkotmánybírósági jóváhagyás	9,64	9,4	49,8	40,4
Spanyolország	50 parlamenti képviselő vagy 15 000 aláírás	9,03	5,85	61,8	64,4
Svédország	nincs feltétel, csak benyújtás a központi hatóságoknak	6,05	4,8	39,95	38,3

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az európai integráció alapszerződésai* (2001): Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó.
- Blondel, Jean-Sinott, Richard-Svensson, Palle (1998): *People and Parliament in the European Union*. Oxford, Clarendon Press.
- Corbett, Richard-Jacobs, Francis-Shackleton, Michael (1995): *The European Parliament*. London, Cartermill Publishing.
- Country by country-Summary Analysis (European Parliamentary Elections)* (1989): Europe 2000. Vol. 1., No. 3. July-August.
- Eijk, Cees van der-Franklin, Mark (1996): *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- European Election Results* (1995): Strasbourg, European Parliament.
- European Parliament Elections* (1999): http://www3.europarl.eu.int/election/results/en/maps_en.htm.
- Fallend, Franz (2000): *Austria*. European Journal of Political Research. Vol. 38. Nos. 3-4. 326-327. o.
- Guymarch (1995): *The European elections of 1994*. West European Politics. Vol. 18., No. 1. January, 173-188. pp.
- Holland, Martin (1999): *The 1999 European Parliament Elections: centre-right victory or crisis of legitimacy?* New Zealand International Review. Vol. 24., No. 4. September, 24-34. pp.
- Laczkóné Tuka Ágnes (1999): *A „Kis Európától” a tizenketek közösségéig*. Pécs, Studia Europea, 4.

- Lijphart, Arend (1994): *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies 1945–1990*. Oxford, Oxford University Press.
- Lodge, Juliet (1986): *Direct Elections to the European Parliament 1984*. London, Macmillan.
- Lucardie, Paul–Voerman, Gerrit (2000): *The Netherlands*. European Journal of Political Research. Vol. 38. Nos. 3–4. 466. pp.
- Marsh, Michael (1998): *Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections*. British Journal of Political Science. Vol. 28., No. 4. October, 591–607. pp.
- Notes of the 1994 elections to the European Parliament* (1994): Electoral Studies. Vol. 13. No. 4. December, 331–367. pp.
- Norris, Pippa (1997): *Nomination: Second-order Elections Revisited*. European Journal of Political Research. Vol. 31., Nos. 1-2. February, 109–114. pp.
- Norris, Pippa–Frankli, Mark (1997): *Social Representation*. European Journal of Political Research. Special Issue. *Political Representation in European Parliament*. Vol. 32. No. 2.
- Political Data Yearbook 1994*. (1995): European Journal of Political Research. Vol. 28., Nos. 3–4. December.
- Political Data Yearbook 1999*. (2000): European Journal of Political Research. Vol. 38., Nos 3–4. December.
- Political Representation in the European Union* (1997): European Journal of Political Research. Special Issue. Vol. 32., No. 2. December.
- Plasser, Fritz–Ullram, Peter A.–Sommer, Franz (1999): *Analyse der Nationalratswahl 1999: Muster, Trends und Entscheidungsmotive*. Vienna: Zentrum für Angewandte Politikforschung. <http://www.zap.or.at>.
- Reif, Karlheinz (1985): *Ten European Elections*. Aldershot, Gower.
- Reif, Karlheinz (1997): *Reflections: European Elections as Member State Second-order Elections Revisited*. European Journal of Political Research. Vol. 31., Nos 1–2. February, 115–124. pp.
- Reif, Karlheinz (1984): *National Electoral Cycles and European Elections*. Electoral Studies. Vol. 3., No. 3. September, 244–245. pp.
- Reif, Karlheinz–Schmitt (1980): *Nine Second-order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results*. European Journal of Political Research. Vol. 8., No. 1. January, 3–44. pp.
- Report on a Proposal for an Electoral Procedure Incorporating Common Principles for the Election of Members of the European Parliament*. [Http: www.2.europarl.eu.int/omk/OM-Europarl/](http://www2.europarl.eu.int/omk/OM-Europarl/)
- Smith, Julie (1994): *Citizens' Europe: the European Elections and the Role of the European Parliament*. London, Royal Institute of International Affairs.
- Smith, Julie (1996): *How European are European Elections?* In: John Gaffney (ed.): *Political Parties and the European Union*. London–New York, Routledge. 275–290. pp.
- Tindemans, Leo (1976): *European Union*. Bulletin of the European Communities, Supplement 1. No.1. Bull. EC 1-1976 Suppl. 1/76. Brussels, European Commission.